

[اختلال در خواندن]

ناتوانی های ادراکی

تهیه و تدوین: زهرا خاتون فائق

مرکز آموزش و توانبخشی مشکلات ویژه یادگیری سبزوار

ناتوانی های ادراکی

تعریف

ناتوانی های ادراکی شامل نقایص موجود در هماهنگی بینایی - حرکتی، انحرافات بینایی،

شنوایی و لامسه، ارتباطات فضایی و سایر متعلقات ادراکی می باشد.

با وجودی که رشته علمی ادراک سالهای متمادی مطالعه شده است، مسئله اختلالات

ادراکی در کودکان هنوز هم به خوبی شناخته و فهمیده نشده است زیرا با زمینه هایی مثل

حافظه، توجه، تفکر و زبان روابط و مرزهای همپوش دارد. در این مقاله ما تلاش خواهیم

کرد به طرح و توصیف بعضی از عمومی ترین اختلالات ادراک پردازیم.

نظریه های ادراکی - حرکتی

بیشترین تأکید در زمینه ی ناتوانی های یادگیری روی فعالیت های ادراکی - حرکتی بوده

است. ادراک به عملیات روانشناختی برای کشف معنی یک احساس اطلاق می شود.

ادراک، حرکات شنوایی، بینایی لامسه را سازماندهی، دارای ساختار و تعبیر و تفسیر می

کند- کودکانی که ناتوانی ادراکی دارند معمولاً برای تعبیر و تفسیر و پیدا کردن معنی محرک های محیطشان دچار مشکل می شوند (Schiff 1980).

از آنجا که اصطلاح «حرکت» به جابه جایی بدن اطلاق می شود وجود ناتوانی در تحول حرکتی می تواند باعث بروز مشکلات در یادگیری تکالیفی که به مهارت های حرکتی ظریف، هماهنگی دست-چشم و تعادل نیازمند هستند، گردد. (Crzhy 1967,7969)

این مشکلات می توانند حرکات را ضعیف کرده روی استفاده و کنترل ماهیچه ها اثر منفی بگذارند و یا می توانند باعث ضعیف در هماهنگی عملکرد حرکتی و ادراکی شوند.

انواع ناتوانی های ادراکی

۱- ناتوانی های افتراقی (بینایی، شنوایی، لامسه، جنبشی، حس پوستی و شکل-پس زمینه)

۲- مشکلات بندش (شنوایی، بینایی و ترکیب صداها)

۳- ناتوانی های بینایی- حرکتی (جانبی شدن، جهت یابی، آگاهی از چپ-راست،

هماهنگی بینایی- حرکتی)

۴- مشکلات سرعت ادراکی (بینایی- شنوایی)

۵- ناتوانی های زنجیره سازی

۶- مشکلاتی در مورد وجوه ادراکی

۷- در جا ماندگی

ناتوانی های افتراقی

افتراق فرآیندی است که به وسیله آن انسان به شباهت ها و تفاوت های میان محرک های مربوط به هم واقف می شود. باشناسی تفاوت ها میان چیزهای دیده شده نظیر حروف یا ترتیبات زنجیره ای، میان تفاوت های آوایی در لغات یا بین اشکالی که به فعالیت ها معنی می دهند. در یادگیری برای فهم و استفاده از کلام شفاهی، خواندن، نوشتن، محاسبه ی مسائل ریاضی، هجی کردن و یا تحویل مهارت های حرکتی، کودکان باید قادر باشند تفاوت های بین آنچه دیده اند، شنیده اند لمس کرده اند یا چشیده و احساس کرده اند را تمیز دهند.

ناتوانی های افتراقی می توانند به شش گروه اصلی طبقه بندی شوند:

- ۱- ناتوانی های افتراقی بینایی: برای درک تفاوت ها بین دو یا چند محرک بینایی نظیر حروف (آ و ب) یا (میخ و سیخ) ناتوان است.
- ۲- ناتوانی های افتراق شنوایی: در کشف تفاوت ها یا شباهت های بین اصوات صدادار و بی صدا و پایین سیلاب ها یا لغات و در نتیجه فهم زبان شناسی و زبان بیانی و خواندن دچار مشکل هستند.
- ۳- ناتوانی های افتراق لمسی: برای انجام تکالیفی که نیازمند حساسیت لامسه هستند دچار مشکل می شوند تکالیفی مثل (بستن دکمه، نوشتن، استفاده از کارت، چنگال و قاشق).

۴- ناتوانیهای افتراق حس جنبشی: اختلالات موجود در افتراق جنبشی باعث اختلال در پس خوراند حس بدن می شود که نتیجه آن پیداشدن مشکل یادگیری الگوهای حرکتی و بطور کلی در کنترل حرکات بدن خواهد شد. افتراق سی جنبشی برای یادگیری مهارتهای پیشرفته نظیر نوشتن، رقصیدن، دوچرخه سواری و سایر فعالیت ورزشی بسیار مهم است.

۵- ناتوانی های افتراق بساوشی: افتراقی بساوشی به درون داد تحریکات لمس و حرکت اطلاق می شود. کودکانی که ناتوانی های لمس و حرکت دارند مشکلات بزرگی برای اجرا و انجام تکالیف حرکتی ظریفی نظیر نوشتن، دستکاری کردن ابزار و وسایل و یادگیری مهارت های انجام حرکت خواهند داشت.

۶- ناتوانی های افتراق شکل-پس زمینه: کودک برای تمرکز پیدا کردن روی یک محرک یا انتخاب محرکات بینایی، شنوایی و بساوشی (شکل) در حضور یک محرک رقیب (پس زمینه) مشکل دارد. مثال: برای گوش کردن به صدا و درس معلم (شکل) وقتی که در کلاس یا زمین بازی مدرسه سروصدا هست (پس زمینه) مشکل خواهد داشت.

ناتوانیهای بندش

بندش به بازشناسی یک کلیت هنگامی که یک یا چند قسمت آن کلیت غایب هستند اطلاق می شود. شارپ (Shzrp) در ۱۹۷۲ در آزمایشی دریافت کودکانی که از نظر سرعت خواندن برتر هستند در آرمان های بندش بینایی نمرات بالاتر نسبت به کودکانیکه

سرعت خواندن آنها کم است به دست می آورند. کودکانی که دچار ناتوانی بندش بینایی است در تشخیص حیوانی که قسمتی از تصویر بدن آن حذف شده، مشکل خواهد داشت به همین ترتیب کودک دچار ناتوانی بندش شنوایی برای بازشناسی یک کلمه گفته شده اگر فقط قسمتی از لغت را شنیده باشد دچار مشکل خواهد شد. برای مثال (تلف...=تلفن)

ناتوانی های بینایی - حرکتی

کودکانی که برای ایجاد هماهنگی بین حرکاتش و آنچه که می بینند مشکل دارند برای تحویل مهارتی که کپارت (1975 kepart) آن را «جور کردن ادراکی - حرکتی» می خواند ناتوان خواهند بود. کودک برای ساخت یک سری کامل از جور کردن ها بین موقعیت چشم ها و دستهایش در تماس با اشیاء و یا دستکاری آنها مشکل خواهد داشت.

ممکن است اختلالاتی در سه نقطه کلیدی در تحول هماهنگی «بینایی - حرکتی» رخ دهد:

- ۱- برتی جانبی
 - ۲- نقص جهتی
 - ۳- اختلال در تعیین فاصله و جهات فضایی
- (جهت یابی)

ناتوانیهای سرعت ادراکی

سرعت ادراکی به مدت زمانی اطلاق می شود که برای پاسخ دادن به یک محرک لازم است کودکانی که دچار ناتوانی های سرعت ادراکی هستند برای پاسخ دادن سریع به محرکات شنوایی و بینایی مشکل دارند. کودکانیکه سرعت ادراکی آنها کم است به زمان زیادی برای تجزیه و تحلیل درون دادهای بینایی یا شنوایی و تدوین و بیان یک پاسخ

مناسب نیاز دارند این نوع ناتوانی میزان و سرعت یادگیری خواندن، نوشتن یا محاسبه کردن را کم کند. مثال: کودکی ممکن است ۱۵ پرونده را در یک دقیقه پیدا کند در حالیکه کودک دیگر فقط ۸ پرونده را در همان مقدار زمان پیدا کند.

ناتوانیهای زنجیره سازی

زنجیره سازی به حافظه ی وجود توالی بین وقایع و چیزها ارتباط دارد. بعضی کودکان به توالی چیزهایی که شنیده یا دیده یا انجام داده اند توجهی ندارند برای مثال کودکانی که به زنجیره لغات یک دستور کلامی توجه نمی کنند خواهند توانست معنی آنچه که گفته شده را بفهمند و یا یاد بگیرند چگونه خودشان را به درستی بیان می کنند. همچنین کودکانی که در توجه کردن به زنجیره «بینایی - فضایی» مشکل داشته باشند در یادگیری عملیات ریاضی، نوشتن مهارت های انجام حرکات و استفاده از ابزار و وسایل دچار مشکل می شوند.

وجوه ادراکی

«رجحان وجه ادراکی» به سبک یادگیری بینایی، شنوایی یا لامسه ای گفته می شود که کودک از آن بیشترین استفاده را می کند. تعدادی از کودکان نقایصی در یکی از حواسشان دارند و از طریق یکی از حواسشان بطور قطعی بهتر و سریعتر یادگیری می کنند. مثال: کودکی که نمی تواند لغاتی را که می بیند یاد بگیرد ولی وقتی آن کلمات را حرف

به حرف هجی می کند آن ها را یاد می گیرد در حالیکه بینایی او طبیعی است، او یک یادگیرنده ی شنوایی است.

درجاماندگی

درجاماندگی مشابه یک رد تصویری (after – image) است. کودکی در یک شیار قرار دارد و برای تغییر دادن یک نوع پاسخ یادگیری شده به یک نوع جدید پاسخ، دچار مشکل است. مثال: کودکی که هجی کردن لغت «چهار» را یاد گرفته و بعد آن را ادامه می دهد تا به لغت «چهل» برسد ولی آن را «چهل» هجی می کند.

ترمیم ناتوانیهای ادراکی - حرکتی

ترمیم به سن کودک و به نوع درجه اختلال ادراکی او که پس از اجرای آزمون ها و مشاهده رفتار مشخص می شود بستگی دارد. روشهای آموزشی برای حذف کردن نقایص موجود در هماهنگی چشم و دست - مهارت های حرکتی ظریف و فعالیت های لازم برای تکامل مهارت ها ادراکی - حرکتی عبارتند از: الف: آموزش برنامه های کپارت (۱۹۷۱).
ب: رویکرد تکلیف - فرآیند.

الف) برنامه های ترمیمی کپارت (۱۹۷۱)

۱- راه رفتن روی تخته های چوبی برای آموزش جهت یابی، وضعیت بدون تعادل به کودک.

۲- استفاده از تخته های تعادل برای یاری کردن کودک در یافتن مرکز ثقل و به وجود آوردن تعادل راست و چپ.

۳- پریدن روی تشکچه فنری برای ایجاد تصویر بدن، هماهنگی بدنی و تعادلی پویا.

۴- انجام تمرینات موزون برای ایجاد هماهنگی بین ضرباهنگ های بدن، بینایی و شنوایی.

(ب) رویکرد ترمیم تکلیف - فرآیند

۱- تجزیه و تحلیل تکلیف برای تعیین خرده تکالیف لازم جهت یادگیری کل تکلیف.

۲- آزمون قدرت عملکرد کودک در مهارت های خرده تکالیف برای تعیین اینکه کودک چه کاری را می تواند و چه کاری را نمی تواند انجام دهد.

۳- تعیین فرآیند ادراکی - حرکتی لازم برای انجام کامل تکالیف

۴- نوشتن اهداف آموزشی و انتخاب روشهای ترمیمی که اهداف فرآیند- تکلیف و روشهای انجام تکلیف را یکپارچه و تلفیق می کنند.

مثالی از یک ناتوانی ادراکی - حرکتی

دانش آموزی ۹ ساله به علت ناتوانی های خواندن توسط معلم کلاس به مرکز مشکلات یادگیری جهت بررسیهای روانشناختی ارجاع شد. طی انجام آزمون و کسلر مشخص شد که کودک از هوشبهر (IQ) طبیعی برخوردار است.

ابتدا درمانگر جهت تعیین بهره هوشی (IQ) دانش آموز و اطمینان از عقب مانده نبوده وی به انجام آزمون و کسلر پرداخت پس از اجرای آزمون و کسلر مشخص شد که دانش

آموز از هوش بهر (IQ) طبیعی برخوردار بوده و عقب مانده نیست. سپس درمانگر به تفسیر خرده مقیاس های آزمون و کسلر و اجرای آزمون های غیررسمی خواندن پرداخت مشخص شد که دانش آموز دچار ناتوانی های ادراک دیداری است. این دانش آموز در تشخیص حروف و کلماتی که ظاهر مشابه دارند مثل حروف «ب-ف-ت-ک-گ» و کلمات «داد-راد-دار-باد-یاد-ناد» مشکل داشت برای اطمینان بیشتر آزمون ادراک دیداری فراستیک توسط درمانگر اجرا شد و دانش آموز در آزمون (ادراک فضایی) مشکل داشت.

با توجه به بررسی های روانشناختی فوق درمانگر نتیجه گرفت که اختلال خواندن دانش

آموز به مشکلات و ناتوانیهای ادراک دیداری (افتراق بینایی) وی مربوط می شود.

فعالیت های ترمیمی برای این دانش آموز در جهت توجه کردن و ایجاد افتراق بین نشانه های بینایی، لامسه و حس جنبشی انجام شد بخشی از فعالیت ها ترمیمی اجرا شده به شرح

ذیل می باشد:

۱- انجام تمرینات فراستیک جهت تشخیص شباهت ها و تفاوت ها

۲- استفاده از بازی درمانی جهت بالات بردن توانایی افتراق بینایی دانش آموز (بازی راز

تفاوت ها- کارت های حافظه و...)

۳- کامل کردن تصویر به منظور توجه به اعضای متشکله یک پدیده یا تصویر. مثلاً (کامل کردن تصویر حیوانی که بخشی از بدن آن حذف شده یا کامل کردن اشکال هندسی که قسمتی از آن حذف شده است و...)

۴- در آوردن حروف الفبا روی کاغذ سمباده و لمس آنها توسط دانش آموز

۵- نوشتن حروف الفبا به صورت درشت و توخالی بر روی کارت و پر کردن وسط آنها با استفاده از مداد توسط دانش آموز

۶- تأکید بر روی مشخصات اصلی حروف که باعث افتراق آن ها از یکدیگر می شوند.

۷- حروف الفبا را روی موزائیک های حیاط مدرسه نوشته و از دانش آموز می خواهیم تا

با پریدن صحیح روی حروف، کلمه موردنظر را بخواند و در صورت موفقیت به وی امتیاز می دهیم.

۸- به محض اینکه کودک شروع به تشخیص بینایی حروف کرد مواد و وسایل لمسی و جنبشی کنار گذاشته می شود.

۹- حروف الفبا را روی کارتهای نمایشی نوشته و در اختیار کودک قرار می دهیم و از وی می خواهیم حروفی را که ما تلفظ می کنیم تشخیص داده و به ما نشان دهد.

۱۰- کارت هایی به ابعاد ۱۰*۷ سانتی متر تهیه کرده به این صورت که در ستون سمت راست کارت یک حرف می نویسیم و در ستون سمت چپ کارت چند حرف، سپس از دانش آموز می خواهیم تا حرف سمت راست را در میان حروف سمت چپ پیدا کند.

۱۱- تمرین فوق را می توان در مورد کلمه هایی که ظاهر مشابه دارند هم انجام داد.

نتیجه:

این تمرینات تأثیر قابل توجهی در بهبود ناتوانیهای ادراک دیداری (تمیز دیداری) دانش

آموز گذاشت همچنین بهبود فوق العاده ای هم در منزل آنگونه که مادرش ارزیابی می

کرد و هم در مدرسه آنطوری که معلمش گزارش نمود مشاهده شد.

کسب موفقیت در فعالیت های روزمره و ارتقاء سطح تحصیلی دانش آموز در مدرسه

باعث افزایش اعتماد به نفس دانش آموز شد که مطمئناً موفقیت های بعدی را به دنبال

خواهد داشت.